

עניות ועשירות במקדש

מים ראשונים: בית המקדש משלב עשירות ועניות, הדר ופשטות, שגב ועממיות, גדולה וקטנות, מעצם טבעו כמקום ייחודי ומרכזי בחיי האומה, מקום כינוס העם בחיי יום יום כבאגים ומועדים. האזרח הפשוט רוצה לראות את מקדש בתפארתו ועוצמתו, אך בה בעת גם כמקום עממי הפתוח לכל.¹ את צד העניות כבר ראינו לא מעט בדברינו [קרבן מנחה לה'](#) בפרשה זו. הפעם נבקש להרחיב ולשלב עשירות לצד עניות במקדש. לשם כך, נחזור על מקצת מהדרשות שהובאו בדף [קרבן מנחה לה'](#).

וְנִפֵּשׁ כִּי תִקְרִיב קֶרְבַּן מִנְחָה לַה' סֹלֶת יְהִי קֶרְבָּנוֹ וְיִצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לִבְנֵהּ: (ויקרא ב א).²

ויקרא רבה פרשה ג סימן א – מנחת העני מול הקטורת העשירה

"ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' " (ויקרא ב א). "טוב מלוא כף נחת" (קהלת ד ו) - זה קומץ מנחה נדבה של עני. "ממלוא חפנים עמל" - זו קטורת סמים דקה של ציבור.³ אמר הקב"ה: חביב עלי קומץ מנחה נדבה של עני, ממלא חפנים קטורת סמים דקה של ציבור, שזו טעונה כפרה וזו אינה טעונה כפרה.⁴ ואיזו זו? זו עשירית האיפה: "נפש כי תקריב קרבן מנחה לה' סולת יהיה קרבנו".⁵

שם סימן ב – תפילת העני

כתיב: "כי לא בזה ולא שקץ ענות עני" (תהלים כב כד) - בנוהג שבעולם שני בני אדם נכנסו אצל הדיין, אחד עני ואחד עשיר, אצל מי הדיין הופך את פניו? לא אצל העשיר? ברם הכא: "ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע" (שם שם כה). ר' חגי גזר תענית, ירד מטר. אמר: לא משום שאני כדאי, אלא משום דכתיב: "כי לא בזה ולא שקץ ענות עני". וכשם שלא בזה את תפילתו כך לא בזה את קרבנו, שנאמר: "נפש כי תקריב וגו'".⁶

¹ והפרת איזון זה תרמה אולי גם היא לחדלונו של המקדש וקיצו.
² בכל הקרבנות לא נזכר "נפש", רק בקרבן מנחה שהוא הקרבן הפשוט והצנוע ביותר שהעניים מביאים. כמאמר הגמרא במנחות קד ע"ב: "מפני מה נשתנית מנחה שנאמר בה נפש? אמר הקב"ה: מי דרכו להביא מנחה? עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני". וכבר עמדו הפרשנים והמדרשים על הסדר שפרשה: "אדם כי יקריב", "ונפש כי תקריב" ורק אח"כ הכהן המשיח, כל העדה והנשיא.
³ הפסוק המלא הוא: "טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח". האם עצר הדרשן במילה "עמל", כמו שמופיע בדפוסים, ומבקש שהקהל יחשוב על העמל והטרחה הרבה שבהכנת הקטורת אל מול קרבן המנחה הפשוט (ראו דברינו [קטורת הסמים](#) בפרשת כי תשא), או שאכן קרא את הפסוק עד סופו (חלק מהקהל הכיר מן הסתם את הפסוק המלא) ואז מהו "רעות רוח"? וכי צריך לגנות את הקטורת על מנת לשבח את קרבן המנחה? נראה שעם בעיה זו מתמודד המדרש המלא שם, החלק שהשמטנו, שמפרש את "רעות רוח" בתור "רצון הרוח" ע"י תרגום "רעות" למילה רעווא שהיא רצון בארמית. רעות רוח לפי זה, היא הרצון להתקדם ולהתכבד ברמות גבוהות יותר של לימוד תורה. ועל כך הרחבנו בדף [קרבן מנחה לה'](#).
⁴ הקטורת באה לכפרה ואילו קרבן המנחה של העני בא כקרבן נדבה. אך ראו דברינו [קטורת הסמים](#) בפרשת כי תשא שם הראינו שלכתחילה ניתנה הקטורת להוד והדר וריח טוב במקדש ושולבה עם קרבן התמיד שחרית ובין הערביים ורק אח"כ ניתנה גם לכפרה, במחלוקת קרח ועדתו וביום הכיפורים. ראו בהקשר זה גם הדף על [מזבח הקטורת](#) וסיבת מיקומו בסוף פרשת תצוה לאחר שלכאורה סוכם הציווי על המשכן, כולל חניכת אהרון ובניו. ושם הצענו את הקשר בין הריח והתפילה.
⁵ ובסימן ה שם הסיפור על העני ואגריפס המלך: "אגריפס המלך ביקש להקריב אלף עולות ביום אחד. שלח ואמר לכהן: אל יקריב אדם היום חוץ ממני. בא עני אחד ובידו שני תורים אמר לו: הקרב לי את אלו. אמר לו: המלך צינני ואמר לי: אל יקרב אדם חוץ ממני היום. אמר לו: אדוני כהן, ארבעה אני צד בכל יום, אני מקריב שנים ומתפרנס בשנים. אם אי אתה מקריבם אתה חותך פרנסתי. נטלם והקריבם. נראה לו לאגריפס המלך בחלום: קרבנו של עני קדמך. שלח ואמר לכהן: לא כך אמרתי לך: אל יקריב אדם חוץ ממני היום? אמר לו: אדוני המלך, בא עני אחד ובידו שני תורים. אמר לי: הקרב לי את אלו. אמרתי לו: המלך ציוני ואמר לי: אל יקריב אדם חוץ ממני היום. אמר לי: ארבעה אני צד בכל יום, אני מקריב שנים ומתפרנס בשנים. אם אי אתה מקריבם, אתה חותך פרנסתי. לא היה לי להקריב? אמר לו: יפה עשית כל מה שעשית". ועוד שם: "מעשה באשה אחת שהביאה קומץ אחד של סולת, והיה כהן מבזה עליה ואומר: ראו מה הן מקריבות! מה בזה לאכול, מה בזה להקריב? נראה לכהן בחלום: אל תבזה עליה, כאילו נפשה הקריבה. והלא דברים קל וחומר: ומה אם מי שאינו מקריב נפש כתוב בו "נפש", מי שהוא מביא נפש על אחת כמה וכמה. הוי: כאילו נפשה הקריבה". "מביא נפש" הוא מי שצם ומצטער, הוא "בעיניו נפש".
⁶ מה לנו פשוט מעקרון הצדק הטבעי שלא להטות משפט, לא להכיר פנים וכו' לעשיר אבל לצד האזהרה הכללית [לא תכירו פנים במשפט](#) - דברינו בפרשת דברים, נתנה התורה את דעתה גם על הצד ההפוך ואמרה: [ודל לא תהדר בריבו](#) - דברינו בפרשת משפטים. מאזני הצדק צריכים להיות מכוונים ביותר. אך המדרש לא עוצר בדין ועובר לתפילה ולקרבן (ראו איך הוא משחק עם השורש ענ"ה בין דין לתפילה), שהרי המדרש הוא בפרשתנו על הקרבנות (ותפילה לפני הקרבן כי המדרש הוא לאחר החורבן). ור' חגי מצטטנו שהוא עני ("הנני העני ממעש") ואע"פ כן נענתה תפילתו לגשם בדומה לקבלת קרבן העני. על ההשוואה לדין יש מה לדון, שם פשיטא שלא תיתכן העדפה מכל סוג שהוא, ואפשר להתווכח עם הדרשן על ההקבלה שעשה כאן. אבל למקדש יש צרכים רבים. ועשיר שמביא קרבן נאה או תורם בעין יפה לחיזוק בדק הבית ושכלול כליו, מדוע שלא נשבחנו? כיצד יתקיים המקדש, או בימינו מקדש מעט או בית המדרש, רק מעניים? מה ערכם של העשירים שנודבים תרומה נאה שבזכותה מתקיים בית המקדש/מדרש גם לטובת העניים שבאים לחסות בצילו?

שם סימן ג – אברהם כדוגמה

רבותינו ור' שמעון בן יוחאי.⁷ רבותינו אומרים: כל הכפרות הראה לו הקב"ה לאברהם אבינו, חוץ מעשירית האיפה. ר' שמעון בן יוחאי אומר: אף עשירית האיפה הראה לו הקב"ה לאברהם אבינו. נאמר כאן: "וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה ונסלח לו" (ויקרא ה יג), ונאמר להלן: "ויקח לו את כל אלה ויבתר אותם בתווד" - מה "אלה" האמור כאן עשירית האיפה, אף "אלה" האמור להלן עשירית האיפה.⁹

שם סימן ו – קמיצה הבאה ממרחקים

"והביאה אל בני אהרן הכהנים" (ויקרא ב ב). תני ר' חייא: ואפילו הם רבואות.¹⁰ א"ר יוחנן: "ברוב עם הדרת מלך" (משלי יד כח).¹¹ "וקמץ משם מלא קומצו מסלתה ומשמנה" - מסלתה ולא כל סלתה, משמנה ולא כל שמנה.¹² הרי שהביא מנחתו מגליא ומאספמיא ומחברותיה, וראה את הכהן שהקמץ ואכל את השאר, אמר: אוי לי! כל הצער הזה שנצטערת בשביל זה שיאכל? והיו מפיסין אותו ואומרים לו: ומה אם זה שלא נצטער אלא שני פסיעות בין האולם למזבח זכה לאכול, אתה שנצטערת כל הצער הזה, על אחת כמה וכמה.¹³

ספרא ויקרא - דבורא דחובה פרשה י - קרבן עולה ויורד

"ואם לא תגיע ידו די שה" - אין אומרים לו ללוות ולא לעסוק באומנותו. יש לו שה ואין לו צרכו,¹⁴ מנין שיביא קרבן עני? תלמוד לומר: "די שה". "והביא את אשמו אשר חטא" - שתי תורים או שני בני יונה. שנים הוא מביא, אינו מביא אחד. ... "אם לא תשיג ידו לשתי תורים או לשני בני יונה והקריב את קרבנו אשר חטא עשירית האיפה" - רבי יהודה אומר: חביבה מצוה בשעתה שמיד הוא מביא עשירית האיפה ואין ממתנין לו עד שיעשיר ויביא כשבה או שעירה.¹⁵

ויקרא רבה פרשה ה סימן ד - מתן אדם ירחיב לו¹⁶

⁷ משפט פתיחה, מעין כותרת, המקובל במדרשים רבים בו נמנים החכמים שדרשותיהם מובאים בהמשך.

⁸ "להלך" בלשון המדרש איננו "בהמשך" כמו בלשוננו היום, אלא: במקום אחר, שם.

⁹ כבר הרחבנו גם במדרש זה בדברינו **קרבן מנחה לה'**, ראו שם. לעניינינו כאן, אברהם בברית בין הבתרים מביא קרבנות עשירים ומרובים, המסמלים את קרבנות המקדש לעתיד לבוא. כלשון המקבילה בבראשית רבה מד יד: "הראה לו שלשה מיני פרים ושלשה מיני שעירים וג' מיני אלים. ג' מיני פרים - פר יום הכפורים ופר הבא על כל המצוות ועגלה ערופה. ג' מיני שעירים - שעירי רגלים שעירי ראשי חדשים ושעירה של יחיד. ג' מיני אלים - אשם וודאי אשם תלוי וכבשה של יחיד". ר' שמעון בר יוחאי מהדר לטעון שאברהם ראה גם את האפשרות של קרבן עשירית האיפה - קרבן מנחה הפשוט (של נדבה בפרק ב בפרשה ושל חטאת בפרק ה). אבל לשיטת רבותינו אברהם לא ראה את קרבן המנחה. קרבן זה הוא חידוש של ספר ויקרא שלא יכול שלא לקחת בחשבון את כלל הציבור. אבל לכתחילה, אולי יש לנהוג כאברהם שנהג בעשירות והתורה מציינת את עושרו מספר פעמים, מהחזרה ממצרים, דרך הצלת לוט, שליחת העבד להביא אישה ליצחק וכלה בקניית מערת המכפלה. ובוודאי שעשיר לא יכול להיפטר בקרבן של עני כפי שמובא בתלמוד במספר רב של מקומות.

¹⁰ כהנים רבים במשמרת ואין שם קרבנות רבים באותו יום וכולם שותפים בקרבן המנחה המועט.

¹¹ שזה כבוד שמים. אבל מה עם העני שרואה שכל כך הרבה כהנים משתתפים במנחתו הפשוטה והדלה?

¹² אלא מה שיכיל קומצו של הכהן. וזהו שעולה על המזבח. השאר, אם וכמה שנשאר ניתן לכהנים לאכילה.

¹³ "אחרי העני הולך העניות" והעוני החומרי הופך גם לצער ולענות נפשית כשהאדם המקריב קרבן מנחה רואה בקמיצת הכהן ובאכילתו ובכהנים המרובים שסביבו, את דלות הקרבן שהביא. המדרש ער גם לצד הנפשי של "נפש כי תקריב" ו"מגייס" את כל הנוכחים: הכהנים והישראלים שמסביב, לפייס את אותו עני ולשבח אותו על טרחתו הגדולה, גם אם הקרבן שהביא והקומץ שנקמץ ממנו לא "השביע את הארץ". אבל העני עצמו, מן הסתם רק מייחל לשינוי במצבו שיאפשר לו לא רק חיי רווחה, אלא גם להביא למקדש את "אשר תשיג ידו". להביא מתת כזו ש"רוב עם הדרת מלך" יתכבדו בה.

¹⁴ הנסכים הנלווים לקרבן.

¹⁵ קרבן מיוחד שעומד בין עשירות לענות הוא "קרבן עולה ויורד" בלשון חז"ל שמובא על עבירות ספציפיות, כגון: טומאת המקדש, שבועה על הכחשת עדות ועוד. כאן קבעה התורה מראש שלוש דרגות של קרבן כפרה כנזכר בפרק ה בפרשתנו. לפיכך, שמא נאמר שאדם ייקח הלוואה ויפסיק ממלאכתו (שממנה אין ידו משגת לקרבן הכי עשיר: כבשה במקרה זה) או שמא נחכה עד שיעשיר ויוכל להביא את הקרבן העשיר יותר? התשובה היא: לא. אין כופים על האדם לקחת הלוואה לצורך הבאת קרבן, גם לא קרבן שהוא כפרה על חטא שחטא, ואין ממתנינים עד שיזדמן לו עסק טוב שירוויח בו ויוכל להביא את הקרבן המהודר יותר. וגם אין יוצרים מצבי ביניים של יונה או תור אחד או של שה בלי הנסכים הנלווים לו. אין היד משגת אפילו לזוג יונים? תביא עשירית האיפה מנחת חטאת. כאן גם נכנס אגב גורם נוסף של "חביבה מצווה בשעתה" שהוא מעין "זריזים מקדימים למצוות" ואולי גם בדומה לכלל "אין מעבירין על המצוות". ברקע המיוחד של הדין המיוחד של **קרבן עולה ויורד** (שראוי גם הוא לדף בפני עצמו), אנו שומעים את שבחו של מי שידו משגת, של מי שיכול להביא את הקרבן העולה ולא את היורד, כי ברכו הקב"ה במעשה ידיו.

¹⁶ אנו משיכים ונצמידים למדרש ויקרא רבה בפרשתנו. בפרשה ה נשמעים צלילים בכיוון אחר, בשבח העשירות.

א"ר אבהו: כתיב: "הישמר לך פן תעזוב את הלוי" (דברים יב יט), מה כתוב אחריו? "כי ירחיב ה' את גבולך" (שם, כ). וכי מה ענין זה לזה? ¹⁷ אלא אמר הקב"ה: לפי מתנותיך מרחיבין לך. ¹⁸ רבי אחא בשם ר' הושעיא: עבד מביא פר ורבו מביא טלה, עבד קודם לרבו, דתנן: פר כהן משיח ופר העדה עומדים, פר המשיח קודם לפר העדה לכל מעשיו. ¹⁹

"מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו" (משלי יח טז) ... ר' חייא בר אבא עשה פסיקה ליתן ליתומים בבית המדרש של טבריה. והיה שם אדם אחד משל בית סלוני ופסק ריטלא של זהב. נטלו ר' חייא בר אבא והושיבו אצלו וקרא עליו הפסוק הזה: "מתן אדם ירחיב לו". ריש לקיש הלך לבצרה. היה שם אחד רבון הרמאי. חס ושלום, לא היה רמאי! אלא שהיה מרמה במצוות. היה רואה מה הציבור פוסק, והיה פוסק כנגד הציבור. ²⁰ נטלו ר' שמעון בן לקיש והושיבו אצלו. קרא עליו: "מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו". ²¹

שם סימן ו – הניחו את הדורן הנאה בפתח

"והביא את הפר אל הפתח אהל מועד" (ויקרא ד ד) א"ר יצחק: משל למלך, שכבדו אוהבו בדורן נאה ובקילוסים נאים. אמר המלך: הניחו אותו על פתח פלטין, כל שיצא ונכנס יהא רואה אותו. כך: "והביא את הפר אל הפתח אהל מועד". ²²

ויקרא רבה ב יב פרשת ויקרא – קרבן גדול לא יכפר על חטא גדול

נאמר הקרבה באיל ולא נאמר בשור, כדי שלא יאמר אדם בעצמו: ²³ אלך ואעשה דברים מכוערים, דברים שאינן ראויים, ואביא שור שיש בו בשר הרבה ואעלה לגבי מזבח, מה אם ישא ה' פנים. ²⁴ אלא יעשה אדם מעשים טובים ובתלמוד תורה ויביא איל שכולו אישים, ויעלה על המזבח והריני עמו ברחמים ומקבלו בתשובה. לכך נאמר הקרבה באיל ולא נאמר הקרבה בשור. ²⁵

מסכת שבת דף יב עמוד ב – ר' ישמעאל מתחייב חטאת שמנה

¹⁷ שים לב שאלה פסוקים מספר דברים. וכבר אמרו שגם מי שאינו דורש סמיכות פסוקים בתורה – בספר דברים הוא מסכים שיש לדרוש סמוכים (ברכות כא ע"ב). זאת, משום שאת ספר דברים ערך משה.

¹⁸ לצד הדרשה: "עשר בשביל שתתעשר" (שבת קיט ע"א), נראה שזה מקור לאמונה העממית שהצדקה תמיד משתלמת וחוזרת ככרחה לנותן.

¹⁹ הכוונה למשנה במסכת הוריות פרק ג משנה ו: "כל התדיר מחבירו קודם את חבירו, וכל המקודש מחבירו קודם את חבירו: פר המשיח ופר העדה עומדים פר המשיח קודם לפר העדה בכל מעשיו". ובתוספתא מסכת הוריות פרק ב הלכה ד: "פר משיח פר העדה עומדין פר משיח קודם לפר העדה לכל מעשיו, והואיל ומשיח מכפר ועדתו מתכפרת, מוטב שיקדם מכפר למתכפר". איך נלמד מכאן את מה שהמדרש מציע שפר של עבד קודם לטלה של רבו? מציע א. א. הלוי את ההסבר הבא: מהמשנה (ומהתוספתא) למדנו שהדילמה היא אם שניהם מביאים את אותו סוג קרבן. אבל אם העבד מביא קרבן מהודר יותר – הוא קודם. ומעניין להשוות דרשה זו עם הדרשות לעיל, בפרט הסיפור על העני ואגריפס המלך.

²⁰ מה שנקרא בימינו matching.

²¹ ראו שם עוד מקרים של נדבנים שתרמו בעין יפה למגבית חכמים ונהגו בהם חכמים בכבוד רב, כגון הסיפורים על אבא יודן. וכבר הרחבנו לדון במעשים נאים אלה בדברינו [כי ירחיב](#) בפרשת ראה. וראו בגמרא עירובין פו ע"א: "פנו מקום לבן מאה מנה ... פנו מקום לבן מאתיים מנה ... רבי מכבד עשירים, רבי עקיבא מכבד עשירים".

²² כאן מדובר בכהן משיח (כהן שנמשח, היינו הכהן הגדול) שחטא והוא מביא קרבן פר. אין לו אפשרות אחרת. ראו מסכת הוריות ח ע"ב: "היה רבי ירמיה אומר: נאמר: לא תגיע ידו, ונאמר: לא תשיג ידו, מי שבא לידי עניות ועשירות. יצא נשיא ומשיח שאין באין לידי עניות". לכהן המשיח ולנשיא אין צידוק של "לא תשיג ידו" או "לא תגיע ידו" שראינו בספרא לעיל. ומה עושה הכהן הגדול שחטא? לא ממהר להביא את הפר ולשוחטו ולהתכפר. אלא מציג אותו פתח אוהל מועד וכל העם רואים את פר החטאת של הכהן הגדול! האם זהו הדורן למלך? קרבן חטאת? האם זה הקילוס והשבח שכל העם צריך לראות? תאמר כן, והרי זה בדומה לדרשה: "אשר נשיא יחטא - אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו" (מסכת הוריות י ע"ב). ועכ"פ, פר הגון הוא מביא, לא צעיר מדי ולא זקן, "פר בן שלוש" (רש"י על הפסוק). וכבר זכינו להשלים הדף [אשר נשיא יחטא](#) בפרשה זו, והנותן ליעף כח ולאנוש בינה יזכנו להרחיב גם בנושא כהן משיח שחטא.

²³ לעצמו.

²⁴ אולי ישא ה' פנים ויסלח לי.

²⁵ לעשירות ולמתן מתת גדול למקדש או גם צדקה מרובה, יש צד של סכנה. אדם עשוי לטעות ולחשוב שמתת מרובה תכפר על חטא גדול וימצא צידוק למעשים מכוערים. ראו בשמות רבה ובויקרא רבה המשל על הזונה המחלקת צדקה: "מנאפת בתפוחים ומחלקת לחולים" (בדברינו [מכמני ויקרא רבה](#) בפרשתנו). מדרש זה אגב איננו ויקרא רבה אלא תנא דבי אליהו או סדר אליהו שנספח במקומות רבים למדרש ויקרא רבה בד"כ בסופי הפרשות. כאן, הדרשה איננה על הקרבנות שבפרשתנו, אלא על קרבנות הנשיאים שבספר במדבר פרשת נשא. קרבנות שהצטיינו בעושר רב כפי שעולה מהפסוקים שם וכפי שנראה במדרש במדבר רבה להלן. דווקא לצד עושר זה, יש צורך באזהרה.

לא יקרא לאור הנר שמא יטה. אמר רבי ישמעאל בן אלישע: אני אקרא ולא אטה. פעם אחת קרא ובקש להטות. אמר: כמה גדולים דברי חכמים, שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר! רבי נתן אומר: קרא והטה וכתב על פנקסו: אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה.²⁶

מסכת יומא פרק ג משנה י – תורמים נכבדים

בן קטין עשה שנים עשר דד לכיור שלא היו לו אלא שנים. ואף הוא עשה מוכני לכיור שלא יהיו מימיו נפסלין בלינה. מונבו המלך היה עושה כל ידות הכלים של יום הכפורים של זהב. הילני אמו עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל. ואף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה. נקנור נעשו נסים לדלתותיו והיו מזכירין אותו לשבת.²⁷

מסכת תמיד דף כט עמוד א – אין עניות במקום עשירות

אמר רבי ינאי בר נחמני אמר שמואל: בשלושה מקומות דברו חכמים בלשון הבאי, ואלו הן: תפוח, גפן ופרכת.²⁸ לאפוקי מדרבא דתנן: השקו את התמיד בכוס של זהב ואמר רבא: גוזמא, קא משמע לן הני - אין, התם - לא, אין עניות במקום עשירות.²⁹

במדבר רבה יד יא פרשת נשא – אין עניות אבל יש צניעות

"פר אחד ... איל אחד ... כבש אחד ... לעולה" (במדבר ז פא) - כנגד הקרבנות שצוהו הקב"ה לעשות בעת שכרת עמו ברית בין הבתרים. כמו שאתה אומר: "קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משולש ותור וגוזל" (בראשית טו ט). פר כנגד עגלה, איל כנגד איל משולש, כבש אחד כנגד תור וגוזל שהיו קרבן עני, חילוף כבש של קרבן עשיר, שנאמר: "ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תורים או שני בני יונה .. וכפר עליה הכהן וטהרה" (ויקרא יב יא).³⁰ לכך הקריב כבש במקום תור וגוזל שאין עניות במקום עשירות.³¹

²⁶ אם אין הדברים נעשים שלא ביושר אלא בהכרה אמיתית של חטא וטעות, נאה הוא להתהדר בקרבן חטאת שמנה ולא להדר אחר קרבן פשוט יותר. לכך ניתן להוסיף את המדרש על אדם הראשון שהידר להקריב שור, היינו בעל החיים הגדול ביותר (בראשית רבה לד ט, ויקרא רבה ב י), בדומה לפר של הכהן המשיח והעדה (ונשיא מביא שעיר עזים ולא פר).

²⁷ עד כאן קרבנות של בני אדם פרטיים (קרבנות יחיד בלשון חז"ל). את קרבנות הציבור: תמידים בכל יום ומוספים בשבתות, ראשי חודשים ומועדים, היו ממונים מכספי מחצית השקל הם יד כל אדם שווה, ככתוב: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" (שמות ל טו, כספים אלה ששימשו גם להוצאות שוטפות אחרות של בית המקדש והציבור, ראו דברינו [באחד באדר משמיעים על השקלים](#) בשבת שקלים). אבל לבדק הבית היו עושים מגבית מיוחדת (ראו דברינו [הפטרות שקלים – בדק הבית](#) שם). שם כל אחד נתן כפי נדבת לבו ולעשירים היה מן הסתם חלק נכבד יותר. וכאן, רשימה של תורמים עשירים למקדש. ראו שם שם רשימה של מי שהיו מזכירים אותם לגנאי ומי שהיו מזכירים לשבח. והתורם הגדול מכולם, שהזכירו אותו פעמים רבות לגנאי ואף כינוהו "רשע", אבל שבחוהו מאד על תרומתו שהייתה לא פחות מאשר בנייה שלימה מחודשת של המקדש כולו בגודל פאר והדר וביקש אפילו לצפות את קירות הבית החיצוניים בזהב, עד שאמרו לו חכמים שצבע התכלת שדומה לים הוא יפה יותר – מי הוא? הכוונה כמובן להורדוס. ראו דברינו [בניין הורדוס](#) בפרשת תרומה.

²⁸ חפצים במקדש שאותם תארו חכמים בלשון מוגזמת. תפוח הוא האפר שנצבר ע"ג המזבח שהעריכו שפעם אחת הגיע לנפח של שלוש מאות כור, גפן היא מבנה מזהב שעמד בפתח המקדש וכל מי שתרם תלה עליה עלה מזהב ופעם נדרשו שלוש מאות כהנים לפנות את עלי הזהב שנתרמו, פרוכת שהייתה אריג מהודר ביותר המורכב מארבעה סוגי בד: תכלת, ארגמן, תולעת שני ושש, ששתיים כמותו נעשו כל שנה בעלות של 820,000 דינרים, ונדרשו שלוש מאות כהנים להטביל אותה (חולין צ ע"ב).

²⁹ לרשימת הבאי (גוזמא) זו מבקש רבא להוסיף גם את דברי המשנה שם שהיו משקים את קרבן התמיד מים לפני שחיטתו (ראו שם בגמרא הסיבה). באה הגמרא ואומרת: לא, רק שלושת הגוזמאות שהזכיר רבי ינאי. ומה עם השקאת התמיד בכוס של זהב? אכן, כך עשו, משום ש"אין עניות במקום עשירות במקדש". במקדש נהגו ברחבות ובגדלות. ראו עניין זה גם בגמרא כתובות קו ע"ב בד"ן הכסף שנתור בלשכה (משקלי מחצית השקל לקרבנות הציבור) שר' ישמעאל אומר: "מותר שירי לשכה ... לוקחין בהן יינות שמנים וסלתות, והשכר להקדש". אבל ר' עקיבא מתנגד ואומר: "אין משתקין בשל הקדש ... מאי טעמא לא? אין עניות במקום עשירות". מסביר שם פירוש שטיינזלץ: "המקדש צריך תמיד להיות ברוחה ובעושר, ואין מקום לעשיית רווחים קטנים כדרך עניים". ראו שם גם לגבי כספי צדקה שמיועדים לעניים שגם בהם לא עושים עסקים גם אם יש סיכוי סביר לרווח.

³⁰ בד"ן קרבן יולדת שהוא המקרה השני בתורה של "אם לא תשיג יד" (השלישי הוא מצורע בטהרתו, ויקרא יד לב).

³¹ מדרש זה מחזיר אותנו לקרבנות הנשיאים ולברית בין הבתרים, את שניהם ראינו לעיל, אבל כאן יש דילמה. בברית בין הבתרים שהיא כאמור סמל לקרבנות של בית המקדש אין אמנם קרבן מנחה (עשירית האיפה) כפי שראינו לעיל (ויקרא רבה ג ג), אבל יש קרבן עוף, שגם הוא קרבן עניים ובדרגה אחת מעל קרבן מנחה הנמוך ביותר. לפיכך, אם קרבנות הנשיאים הם כנגד קרבנות ברית בין הבתרים, מדוע שם הקריבו כבש ולא תור וגוזל כמו אברהם? התשובה שוב: "שאינן עניות במקום עשירות". כך מובא גם במדרש במדבר רבה סימן אחד להלן (יד יב) בהשוואה עם הקרבנות שהעלה נח שם יש גם עופות. למה הנשיאים שונים גם מנח? "למה לא הקריבו עופות? לפי אין עניות במקום עשירות". אבל אברהם ונח כן הקריבו קרבן עוף ולפיכך מדרש זה מעלה את הדילמה של עניות או צניעות מול עשירות במקדש. ראו בהקשר זה גמרא מנחות פט ע"א שמציגה דילמה אחרת: "אין עניות במקום עשירות" מול הכלל "התורה חסה על ממונם של ישראל". הנושא שם הוא האופן בו העריכו את כמות השמן הנדרשת להדלקת המנורה כל הלילה ("מערב עד בוקר"). האם תחילה מלאו הרבה ובהדרגה צמצמו כשראו שנשאר בבוקר עודף עד שמצאו את המידה הנכונה – זו השיטה "אין עניות במקום עשירות"; או שעשו ההפך, מלאו בהתחלה כמות קטנה ובהדרגה הוסיפו כשראו שהדלקה לא נשארה כל הלילה – זו השיטה של "התורה חסה על ממונם של ישראל".

מסכת שבועות דף טו עמוד א – אחד המרבה ואחד הממעיט

מי איכא חשיבותא קמי שמיא? והתניא: נאמר בעולת בהמה "אשה ריח ניחוח", בעולת העוף – "אשה ריח ניחוח", במנחה – "אשה ריח ניחוח", מלמד, שאחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לאביו שבשמים!³²

**שבת שלום
מחלקי המים**

מים אחרונים: עוד לנושא אין עניות במקדש ראו פירוש המשנה לרמב"ם מסכת תמיד פרק ה שמדגיש שהחלפת בגדי הכהן לבגדים פחותים בעת הרמת הדשן, אינה בשל הרצון לנהוג צניעות או חיסכון כספי במקדש, אלא מהטעם: "בגדים שבישל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו". פירוש זה ניתן לחיבור יפה עם המשל בויקרא רבה בפרשתנו (ה ח), על האריס הטוב "שיודע לשאול, סורק שערו, מכבס בגדיו, פניו טובים, נותן מקל בידו וטבעת באצבעו והולך אצל בעל מלאכתו לבקש ממנו", לעומת האריס: "שאינו יודע לשאול, שערו מקווקן, כליו צואים, פניו רעים. הולך אצל בעל מלאכתו לבקש ממנו". מי מהם נענה ומי לא. ראו דברינו [יודעים לרצות את בוראם](#) ביום הכיפורים.

³² סוף דבר הכל נשמע. קמי שמיא, היינו כלפי הקב"ה, אין שום הבדל בין סוג קרבן כזה או אחר, בין משכן פשוט לבית מקדש מהודר, בין השקיית התמיד בכוס פשוטה של נחושת ובין השקייתו בכוס של זהב. הכל רק בעיני בשר ודם ובהרגשה האנושית הפשוטה שמטבעה מתרשמת ומקבלת יראה ורוממות הרוח, מהוד והדר חיצוניים. כפי שנעשה גם בתרבויות אחרות. במהות הדבר, אם יורשה לנו לשנות: אין עניות ואין עשירות במקדש ובכל עבודה דתית. יש "והצנע לכת עם אלהיך".